

committit peccatum praesumptionis, imo ut scriptores notant, peccatum potius diminuitur.

- 313 4. Spes seu habitus spei destruitur illis peccatis, quae aut fidem destruunt, aut formali objecto spei directe opponuntur idque rejiciunt; ergo:
- 1) peccato desperationis;
 - 2) peccato praesumptionis primo modo commisso;
 - 3) destrui potest peccatis praesumptionis secundo et tertio modo commissis;
 - 4) denique destrui potest per aliquod desiderium perpetuo in hoc mundo vivendi. Sed hoc ultimum peccatum majorem requirit considerationem.

Illud enim desiderium, nisi homo insanire velit, concipi potest tantummodo per modum alicujus velleitatis; siquidem versatur circa rem, quae ab omnibus sanae mentis hominibus concipitur ut impossibilis. Quae velleitas potest 1. manifestatio esse magnae inclinationis naturalis erga bona hujus mundi, ita tamen, ut homo nihilominus ad futuram vitam adspiret eamque voluntate vera praeferat; 2. potest, eadem futurae vitae prosecutione permanente, velleitas illa esse fuga et timor incertitudinis, qualis vita in aeternum ducenda sit, beata scilicet aut infelix, ita ut velleitas sit potius non moriendi, quam periculum damnationis subeundi; 3. illa velleitas perpetuo hic vivendi potest consistere in eo quod praefertur voluptas praesentis vitae bonis aeternis atque possessioni Dei. Solus hic tertius modus ex se peccatum mortale est, idque contra spem atque eam destruens. Cf. Mazzotta de virt. theol. c. 3 § „Quaeres primo“.

Addi debet, spem indirecte destrui etiam iis peccatis, quibus fides destruitur; nam spes fidem necessario supponit; qua destructa, etiam ipsa corruat necesse est.

Caput III.

De caritate.

Cf. S. Thom. II. II. q. 23—29; Suarez de caritate; Lessius de summo bono; S. Bonav. stimuli amoris; S. Franc. Sal. Theotimus.

§ 1.

Notio et objectum caritatis.

- 314 I. Caritas virtus theologica est, qua Deum propter seipsum suasque infinitas perfectiones super omnia amamus, atque nosmetipsos et proximum propter Deum diligimus.

Caritas est amor benevolentiae et amicitiae, ejus affectus sistit in ipsa persona amata propter se (S. Thom. I. c. q. 23 a. 5 ad 2 et q. 27 a. 3), atque ita distinguitur ab amore concupiscentiae, qui rem sive personam amat propter utilitatem quae amanti oritur, qui proinde in persona amata non sistit, sed ad amantem redit vel declinat. Posterior amor concupiscentiae est amor spei, si ad Deum ejusque possessionem refertur, atque minoris perfectionis est; quapropter amor spei

seu concupiscentiae vocatur amor imperfectus, i. e. secundum speciem imperfectus; amor caritatis secundum speciem suam perfectus amor est.

Dixi caritatem esse amicitiae amorem; quae ratio in naturali amore erga Deum impossibilis est. Amicitia enim, ut locum habere possit, requirit aequalitatem quandam, quam inter Deum et hominem existere posse naturalis ratio ex se ne cogitare quidem potest; revelatione autem et fide eam per divinam gratiam revera adesse docemur.

II. Affectus, quibus actu amamus, plures sunt (cf. S. Thom. q. 27 a. 2):

Complacentia, qui est actus amoris omnium primus, quo amans erga perfectiones amatae personae bene afficitur, ejusque bona praesentia ut talia respicit; benevolentia, qua amans amato bona desiderat, adeoque non tam bona ejus praesentia, quam non praesentia respicit, vel saltem non ut praesentia; beneficentia, quae, ut affectus est, vult ipse amato bona conferre, atque idcirco certus quidam modus benevolentiae est. Erga Deum vero benevolentia, quae sola re ipsa possibilis est, circa ejus externam gloriam, augmenti et detrimenti capacem, versatur eamque promovere studet. Neque vero neque pleno sensu beneficentia est, sed potius eam quodammodo imitatur. Haec autem quasi-beneficentia eatenus amori divino necessaria est, quatenus firmam voluntatem denotat, qua homo saltem ipse in se divinam gloriam per mandatorum observationem promovere paratus est; nam et Deus hanc suae gloriae promotionem ab unoquoque exigit, et homo hac voluntate probare debet, se ut amicum divinam amicitiam velle retinere. Quapropter etiam amor obedientiae vocatur.

NB. Etsi alii actus enumerari possunt, qui ad caritatem pertinent, ut gaudium, fruitio, unio: hi tamen facile reducuntur ad tres illos actus principales.

III. Objectum materiale duplici sensu sumi potest: 1° pro persona, cui bene volumus seu quam amamus. Hoc sensu objectum materiale primum ipse Deus est, secundarium nosmetipsi atque reliqui homines, vel illae rationales creaturae, quae ad consortium divinae amicitiae vocantur. Secundarium igitur objectum, seu personae, quas vera caritate praeter ipsum Deum amplectimur, omnes sunt, qui per gratiam sanctificantem vel beatificam visionem in divinam familiam transierunt, aut ad illius consortium divina destinatione et vocatione apti sunt. Vide I Jo an. 4, 20 etc.; 5, 1 et 2; 3, 14.

Objectum materiale sumitur 2° pro re, quam dilecto volumus vel desideramus: quo sensu omnes creaturas, quatenus in eis divina perfectio relucet, aut quatenus ad divinam gloriam manifestandam et promovendam conferunt, per caritatem ad Deum referre possumus. Cf. S. Thom. q. 25 a. 11 et a. 3.

IV. Objectum formale caritatis seu ratio motiva est ipsa Dei summa perfectio in se seu Deo summe bona, quae sive in omnibus ejus attributis simul sumptis, sive in singulis attributis, sive sunt attri-

buta absoluta, sive relativa, resplendet. Quidquid enim divinum est, summe perfectum et summe amabile est, atque ad summum amorem merito nos potest provocare. Neque ulla solida ratio afferri potest, cur attributa relativa, quae dicuntur, ab objecto formali caritatis excludi debeant, imo quum *in se* sint divina, pro nobis autem eorum amabilitas facilius concipiatur, in praxi plerumque caritatis actus ex iis ortum ducit, vel saltem ab illis incipit, etsi postea consideratione aliarum perfectionum producat et consummetur.

³¹⁶ V. Ut igitur actus caritatis ad *speciem* perfecti amoris pertineat, sufficit, ut ex motivo modo indicato procedat; ut vero *in ratione actus* perfectus sit, atque simpliciter vocari possit actus (perfectae) caritatis, necessario hae conditiones inesse debent:

1. Debet esse non solum quaedam per modum velleitatis complacentia, sed per modum verae et absolutae voluntatis Dei ut personae amatae prosecutio.

2. Debet esse appetitive super omnia: alioqui voluntas non aestimat objectum suum, sicut in se aestimari debet; imo hanc conditionem positive excludere, gravissimum peccatum est, quum sit Deum alteri rei positive postponere.

3. Debet esse tendentia in Deum efficax, seu ut vocant, affective efficax, i. e. per voluntatem, quae non tantum divinas perfectiones super omnia aestimet, sed etiam *divinam amicitiam ut conservandam a nobis illaesam* omnibus praeferat, adeoque divina mandata saltem graviter obligantia, posthabitis etiam omnibus bonis vel malis, servare parata sit.

³¹⁷ **Explicatio.** Observa ad I. In definienda et explicanda caritate, quae perfecta dicitur, in eaque ab imperfecta distinguenda a duplici scopulo cavendum est:

1. ne confundatur amor concupiscentiae cum caritate perfecta,

2. ne desiderium nostrae beatitudinis, quatenus *nostra beatitudo* est, per caritatem *excludi* putemus. Nam verum quidem est, si quaero meum bonum, ut mea beatitudo est per Deum obtinenda, ille amor Dei per se non est perfectus. Attamen ille amor 1) cum caritate perfecta *simul* adesse potest, siquidem proprium bonum bono divino non est oppositum.

2) Etsi illum actum ad spem trahis, tamen ipsa caritas eum *imperare* potest, ut quemlibet alium actum bonum, maxime supernaturalem: de quo infra.

3) Ille amor imperfectus potest caritatis actum imperare, siquidem desiderium non excidendi ab aeterna felicitate voluntatem movere potest ad medium efficacissimum, actum perfectae caritatis, quo aeternam felicitatem consequar.

4) Imo si in mea beatitudine non tam considero, quod mihi bene sit, sed potius eam concipio, quatenus praesens intueri possim Deum omnibus bonis summe affluentem, atque ita in hac ipsa cognitione perfecta seu visione meum gaudium colloco, in se et per se actum per-

fectissimae caritatis exerceo. Nam tunc desiderio quidem *id, quod* me summe beatum reddet, sed specialis ratio, *cur et sub qua* id desidero, potius ipse Deus est, quem sciam perfectionibus summis cumulatum. Videlicet omnis quidem actus voluntatis, adeoque etiam amor caritatis fertur in id, quod volenti convenit eumque perficit, atque sub hac ratione, qua volenti est conveniens, in illud fertur: iste enim est conceptus ipsius boni, quae sola est ratio, qua voluntas circa aliquid affici idque appetere *possit*. Verum si amore benevolentiae et amicitiae, seu caritate in Deum feror, id ipsum, sc. Deo bene esse eumque omnibus bonis et perfectionibus esse praeditum, *tamquam bonum meum* volens et liber considero, idque ut magis mihi bonum et rationi conveniens approbo, quam propria bona, quibus ipse fruor.

Hinc, Deum amari ut bonum nostrum, vel ut beatitudinis nostrae objectum, pro diverso sensu, quo sumitur, aut extra actum caritatis est, aut ad actum caritatis pertinet.

Ad III. Quomodo etiam proximus vera caritate theologica a nobis ³¹⁸ amari possit ac debeat, id explicare dogmaticorum est. Pauca invenies infra lib. II. n. 591 sqq.

Ad IV. 1. Id notandum est, quamquam attributa Dei relativa bene objectum formale verae caritatis actus esse possunt, tamen dona a Deo perfecta seu nobis collata non sunt. Neque cum caritate, quae ex attributo divino, v. gr. benignitatis, misericordiae concipitur, confundendus est actus gratitudinis, poenitentiae, religionis. Nam hae virtutes, licet prope accedant atque facile ducant ad perfectam caritatem, in se tamen morales sunt, non theologicae, earumque ratio motiva non est ipsa divina perfectio, prout Deo bona est ipsumque summe perfectum et amabilem reddit, sed ratio formalis sistit in ipso bono naturae rationalis, quatenus Deum colere, Deo summe benefico gratum esse etc. rationali naturae consentaneum est atque eam perficit. Quod etiam magis fortasse elucet, si consideramus et dolorem peccati et detestationem, quae perfecta caritate concipitur, et eam, quae ex motivis religionis, gratitudinis etc. elicitur. Ex caritate eam concipio, si peccatum considero et detestor ut Deo, quem diligo, summe displicens et ut ejus quoddam malum; ad gratitudinem refertur dolor, quo detestor ingratitude, quae in peccato est, atque id ipsum, quod est ingratum esse, ut turpe mihi et odibile abominor.

2. Quia vero ex gratitudine facillime et quasi sua sponte amor erga ipsum benefactorem benevolus oritur, ita ut ex beneficiis occasio sumatur et impulsus, ex beneficentia vero et ipsa benefactoris perfectione formalis ratio amandi, atque actus exsurgat, qui non solummodo commodum proprium ex beneficiis acceptum respiciat, sed ulterius progrediens ipsi benefactori bene velit et datori propter seipsum magis quam ejus donis inhaereat: propterea *amor gratitudinis* communiter dicitur ad perfectum caritatis amorem pertinere; quod nihil aliud est quam dicere, gratitudinem ex natura sua inclinare ad actum verae caritatis imperandum, atque eum amorem, qui attributum divinae beneficentiae pro formali objecto habeat, verae caritatis amorem esse. Quare quum haec via facillima sit, humanaeque naturae maxime accommodata, ille, qui alios ad contritionem perfectam (quae ex caritate concipi debet) disponere vult vel debet, optime agit, si, ducem Sacram Scripturam sequens, primo hominem ad gratitudinem ex

toto animo excitare conetur, dein vero ipsum caritatis motivum suggerere in eoque insistere non omittat.

319 Tandem mea opinione omittendum non est, amorem erga Christum crucifixum facillime amorem esse caritatis, atque dolorem de peccatis ex eo motivo conceptum, quod mortem et acerbissimos cruciatus in Salvatore congererint adeoque tantum malum Dei incarnati existant, ad contritionem perfectam pertinere. Nam qui benevolentia erga Christum afficitur, quem scit et cogitat esse Deum — sicut vere omnes Christiani sciunt et cogitant — illi nihil deest quoad *speciem* caritatis seu amoris perfecti; qui vero hoc amore permotus ea horret et cavere vult, quae Christi tantum sint malum, sane etiam caritatis et contritionis exercet *perfectum actum*. Malum enim, ut Christi malum est, detestari et fugere nequeo, nisi bonum Christi, ut Christo bonum est, mihi placeat: quod fieri non potest, nisi Christus ipse ejusque persona mihi placet. At persona Christi divina est et infinita: nec quidquam invenitur in Christo, quod, ut subsistens per divinam personam et ad eam pertinens, hanc infinitudinem et divinitatem non participet vel secum non trahat. Quidquid igitur est, quod me moveat ad amorem personae Christi: si illud tamquam perfectionem Dei incarnati concipio atque ad amorem efficacem et super omnia progredior, non videtur fieri posse, quin aut directe et exclusive, aut concomitanter movear perfectione in se divina, divina infinitudine, divina excellentia et dignitate, divina amabilitate, paucis motivo, quod ad virtutem caritatis Dei spectat.

320 Ad V. Ille affectus complacentiae in Deum, qui ad efficacem voluntatem nondum progressus est, atque adeo in se nondum continet eam vim et efficaciam, qua voluntas efficaciter avertatur ab omni re, quae divinae amicitiae obstat, germen quoddam et initium caritatis est, vocaturque a compluribus scriptoribus amor initialis: qui certe ad justificationem consequendam nondum sufficit. At aliqui e contrario usque eo progressi sunt, ut putarent, nunquam caritatis actum satis perfectum esse et ad justificationem sufficere, nisi excluderet affectum omnem venialis peccati; quae opinio plane erronea est, quam prioris aetatis theologi ne in disputationem quidem vocaverunt. Distinxerunt autem in ipsa perfecta caritate plures gradus: *primum habet*, qui ita erga Deum afficitur, ut divinam amicitiam super omnia retinere decernat, ideoque ab omni mortali peccato voluntatem efficaciter retrahat; *secundum*, qui non solum ea super omnia aversatur, quae Deo ita displicent, ut ipse, qui ea agat, Deo plane displiceat atque divinam amicitiam amittat, sed etiam ea, quae Dei displicentiam et aversionem erga personam agentem non causant, sed erga ejus actus, i. e. peccata venialia; *tertium*, qui ita Deo ejusque amicitiae super omnia inhaeret, ut, quae magis Deo placent, super omnia quaerat, imo summam conformitatem cum Deo homine facto intendat eamque pro summa felicitate habeat. In confesso tamen apud omnes erat, primum gradum essentiam caritatis perfectae continere, eamque ad justificationem etiam ante realem sacramentorum susceptionem consequendam sufficere. De quo sequenti § pauca addam.

§ 2.

De caritatis excellentia et necessitate.

321 I. Caritatem esse homini necessariam omnibus manifestum est, et colligitur ex I Cor. 13, I Joan. 3. Et quamquam necessitas medii

absoluta non circa actum caritatis, sed ejus habitum infusum existit: tamen necessitas praecepti ad actum caritatis refertur, atque ipsa medii necessitas, quae hypothetica est, re ipsa saepe occurrit, in omnibus iis nimirum, qui sacramentum baptismi, aut post gravem lapsum baptismi posteriorem sacramentum poenitentiae suscipere nequeunt.

II. Sicut in fide obligationem interni actus et externae manifestationis distinximus, ita etiam in caritate illa distinctio fieri potest; eaque tum in caritate erga Deum, tum in caritate erga proximum observanda est.

III. Manifestatio caritatis erga Deum seu externa probatio ita fieri debet, ut caveamus ab omni peccato gravi. Quae *animi praeparatio* ad ipsum internum actum necessario pertinet; revera id perficere, est quodammodo caritatis professio. Joan. 14, 21: „Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me.“

IV. Insuper caritatis obligatio est, ut aliquoties formalis actus 322 caritatis eliciatur. Sc. Obligatio *per se et propter se* 1) aliquoties saltem in vita secundum propositiones ab Innoc. XI. damnatas. Quinta: „An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.“ Sexta: „Probabile est, ne singulis quidem rigore quinquenniis per se obligare praeceptum caritatis erga Deum.“ Septima: „Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam, qua justificari possimus.“ (Quod si verum esset, omnem obligationem caritatis *propter se* eliminaret.)

2) In principio moralis vitae, ut dictum est de fide et spe.

3) Similiter circa finem vitae. — Illud autem, quod dictum est, aliquoties in vita obligationem propter ipsam caritatem existere, videtur omnino ita intelligendum esse, ut etiam in anno aliquoties obligatio asserenda sit: cf. n. 290. Nam tota hominis vita id pro scopo habet, ut ad Deum tendat in eumque ut finem suum ultimum se suaeque omnia dirigat: quod plene non fit, nisi actu caritatis. Quis igitur ferat id negari, saltem quotannis una alterave vice ab homine eum actum exerceri debere, qui solus plenam dignitatem humanae vitae necessariam contineat? Cf. Reuter *theol. mor.* p. 2. n. 88.

Obligatio caritatis non propter ipsam, sed *propter alia*, attamen *communis*, etiam frequentius urget, quod vix negari potest. Antea enim, quum de fide egimus, id prae ceteris efferebatur, hominem, nisi motivis fidei frequenter ducatur, inter tot illecebras et tentationes salvum non consistere: quod fere dici potest, nisi ipsum caritatis motivum sibi praesens sistat eoque moveatur. Illud enim omnium efficacissimum esse, quod tum ex se fortius movet, tum cum abundantiore auxilio divinae gratiae connectitur, nemo negabit. Imo motiva alia, nisi caritatis motivum accedat, non semper quidem, sed aliquando facile efficaciam suam destitui, ex humana infirmitate et imbellicitate colligi potest, quae auxiliis undique collectis sustentari debet, ne re ipsa succumbat. Quare non ita abs re erit, quod S. Alphonso praeplacet, asserere, videlicet vide: i sibi saltem quolibet mense praeceptum actus caritatis

urgere. Vid. etiam Reuter l. c. n. 89. Ceterum haec obligatio accurate definiri nequit.

Denique *per accidens* obligatio caritatis oriri potest:

1. Ex speciali tentatione, quam aliquis hinc et nunc superare se non posse putat, nisi caritate Deo actu se conjungat.

2. Ex speciali necessitate, in qua aliquis versari potest, post peccatum grave sese cum Deo reconciliandi, quam reconciliationem actuali sacramenti susceptione aut non potest aut non vult perficere.

V. Quamquam neque ad alia praecepta sine peccato implenda, neque ad meritum supernaturale colligendum caritatis actus necessarius est: tamen supra alias virtutes caritas incomparabiliter majus habet meritum atque ejus dominium adeo late patet, ut omnes aliarum virtutum actus ex ejus imperio fieri possint. Cf. S. Thom. q. 23 a. 8.

³²³ **Uberior quaedam explicatio.** In V. T. actus perfectae caritatis sola erat via salutis, atque etiam nunc pro omnibus, quibus possibilitas sacramenta baptismi vel poenitentiae suscipiendi deest, actus perfectae caritatis vel contritionis unicum medium est, quo remissionem peccatorum habere possint. — Institutione autem sacramentorum Christus Dominus eatenus salutem faciliorem reddidit, quod cum sacramentis attritio seu imperfectus dolor sufficiat. Quo fit, ut eo magis abundantia gratiarum et salutis in N. T. appareat, quum caritatis *necessitas minor* facta sit, *facilitas vero longe major*. Tanta enim in novo foedere sunt, quae ad reddendam Deo caritatem impellunt, infinita beneficia, exempla heroica, media amplissima et efficacissima, ut cum prioris aetatis adjumentis in comparisonem venire nullo modo possint. Ipse enim Salvator noster isque totus, sive quoad divinam personam, sive quoad naturam humanam sumitur, sive in operibus suis et laboribus pro nobis exantlatis et in tormentis, quae subiit, sive in miraculis suis et in gloria, in qua nobis praecessit, consideratur: vere divinus ignis est e coelo in terram delapsus, qui omnium mentes illustret atque voluntates divinae caritatis ardore inflammet.

Ad II et III. Externi igitur actus caritatis erga Deum consistunt in procurando illo bono divino, quod solum Deo accedere potest, et quod a creatura rationali Deus necessario requirere debet, i. e. gloriâ externâ atque imprimis eâ, quam quilibet homo per semetipsum divina mandata servando praestare debet. Attamen caritas, cui insitum est, non tantum praecepta respicere, sed quaecunque Deo placent et honori sunt, quaerere: quo major est, eo magis impellit, ut homo et propriam perfectionem christianam et aliorum salutem et perfectionem strenue prosequatur.

NB. Caritas erga proximum quomodo obliget tum ad actus internos tum ad externos, infra fusius exponetur.

³²⁴ Ad IV. Obligationi illi internum caritatis actum eliciendi tum erga Deum tum erga proximum homines christiani, qui timoratae conscientiae sunt, facile faciunt satis, sive orando sive sacramenta pie suscipiendo. Sed communiter neque illi, qui vitam christiano vere dignam non duxerunt, *specialiter* de peccato hujus omissionis examinandi sunt, secundum ea, quae de neglectis actibus fidei et spei supra notavi in iis, qui diu Dei servitii obliiti et animae curam prorsus negligentes vixerunt. Confessarius igitur potius quam in indaganda vel docenda illa peccata omissionis, in id in-

cumbere debet, ut hortatu poenitentes inducat, ut quam frequentissime sese in vero actu caritatis exerceant, maxime si in peccatum aliquod mortale infeliciter lapsi fuerint. Atque ita etiam summopere laudandus est mos a SS. Pontificibus commendatus et in multis regionibus ex praecepto inductus, diebus Dominicis et festis post Missam vel publicum devotionis exercitium publice cum populo actus virtutum theologiarum recitandi: in quo id praecipue faciendum est, ut motiva seu objecta formalia singularum virtutum rite exprimentur et a fidelibus concipiantur. Cf. Col. Lac. t. VI. col. 151 et t. I. col. 348, ubi habes praecepta Conc. Rom. sub Ben. XIII.

§ 3.

Peccata contra caritatem.

I. Si vero peccata contra caritatem consideramus, habetur contra ³²⁵ Deum:

1. Omissio actûs caritatis, quando ex obligatione elici debet, de quo supra satis.

2. Odium Dei, praecipue si homo non solum abominationem, sed etiam inimicitiam formaliter contra Deum animo volvit seu voluntarie aversionem erga ipsum Deum ejusque personam concipit, de bonis divinis, ut Deo bona sunt, tristatur, ut Deo malum accidere possit, optat. Quod peccatum omnium gravissimum est ac vere diabolicum, ideoque, ut evidens est, ex sola actûs imperfectione seu defectu plenae libertatis veniale fieri potest. Hoc peccatum etiam multo magis directe contra caritatem esse, quam odium abominationis, facile apparet. Nam abominatio *Deum* quidem *in se* odio habet, at *non quatenus Deus est et in se perfectissimus*; inimicitia autem sub hac formali ratione Deum odio prosequitur.

3. Quodlibet peccatum mortale aliquo modo contra caritatem est (quod non impedit, quominus formalis caritatis laesio speciem distinctam malitiae gravissimae contineat), et caritatis virtutem destruit atque expellit, etsi spes et fides salva maneant.

Ratio autem hujus rei est: 1) quia qui graviter peccat, Deum ut *supremum bonum virtualiter et interpretative abjicit*, adeoque formale objectum caritatis laedit; non autem quovis peccato gravi objectum formale fidei vel spei, veracitas Dei suprema, ejusve virtus auxiliatrix, rejicitur; 2) quia, quum caritas amicitia sit inter Deum et hominem, quilibet, qui graviter Deum offendit, ex parte sua hanc amicitiam solvit ac proin divinum illud vinculum (demeritorie) destruit. S. Thom. q. 24 a. 12.

II. Contra proximum caritas graviter laeditur:

1. inimicitia ejusve manifestatione;
2. invidia;
3. qualibet gravi laesione proximi, quae frequenter etiam contra justitiam est;
4. omissione opitulationis, quando spectata necessitate alterius et alterius facultate, sub gravi debita est;

5. ad no. 3 vel 4 praecipue pertinet, ut supra jam notatum est: scandalum sive directum sive indirectum et alieni peccati cooperatio.

Sed de his peccatis contra proximum suo loco fusius agendum est.

327 Appendicis gratia repeto peccata magis obvia contra virtutes theologicas:

1. Neglectus actuum virtutum theologiarum culpabilis.
2. Culpabilis neglectus acquirendae doctrinae christianae necessariae.
3. Haeresis aut apostasia: ad quam etiam voluntarium dubium de articulo fidei pertinet.
4. Doctrinam utcumque reprobata tenere.
5. Fidem prava lectione vel conversatione periculo exponere.
6. Fidem negare, aut quando opus est, non profiteri.
7. Desperatio.
8. Praesumptio diversis modis concepta.
9. Odium abominationis erga Deum.
10. Odium inimicitiae erga Deum.
11. Varias laesiones erga proximum, ut modo dictum est.

Tractatus II.

De virtute religionis.

Cf. S. Th. II. II. q. 81—100; Lugo de incarnatione disp. 33—37; Suarez de relig., opus classic. 4 voluminibus constans; Sanchez in decal. lib. 4; Lessium de just. 1. 2 c. 34—45; Wirthmüller die Tugend der Religion, aliosque infra afferendos.

328 Virtutes theologicae fundamentum totius vitae moralis christianae nobis panderunt. Illis enim vita novi omnino ordinis superstruitur, illis Deo conjungimur et unimur.

Imo in hac ipsa *unionis* relatione inter Deum et nos theologiarum virtutum intima natura consistit, unione illa, qua Deus ad se ineffabili modo nos attraxit, ad intimum suum consortium vocavit atque inchoative jam re ipsa transtulit. Hinc est etiam, ut objectum formale earum virtutum sit aliquod divinum attributum, cui immediate per illam virtutem adhaeremus. Per fidem increatam veritatem suscipientes illi adhaeremus atque in eam quodammodo transformamur, quum super omnem creatam veritatem et cognitionem firmiter et certius divinae testificationi atque veracitati intellectum nostrum addicamus. Per spem naturae nostrae infirmitatem divina virtute ac fortitudine roboramus atque ipsi ad ea, quae cuilibet creaturae impervia sunt, attingenda reddimur capaces. Maxime vero per caritatem voluntas ad

Deum attollitur, bonum increatum ut nostrum assumentes Deo nos tradimus, et vicissim a Deo in amicitiam assumpti deiformes reddimur, omnem cujuslibet creaturae exigentiam et naturalem conditionem prorsus transgressi. Ut enim priore tractatu notatum jam est, virtutes supernaturales habitus non sunt, quos actibus nostris acquirere atque nostra agendi facultate naturali metiri possimus, sed novae quaedam facultates, quibus Deo plane supra omnem cogitatum et desiderium nostrum inserimur.

Habiles igitur reddimur iis ad nobilissimos actus; quo fit, ut eximia et gravissima officia iis respondeant, atque e contrario gravissima sint peccata, quae illis virtutibus officiisque opponantur.

Verum etsi virtutes theologicae cum sanctificante gratia in relationem intimae *unionis* cum Deo nos elevent eique similes reddant: tamen creaturae quum simus, manemus semper a Deo distincti atque infinite inferiores. In hac igitur relatione *distinctionis* a Deo et quasi oppositionis alia virtus fundetur necesse est, per quam et secundum quam actiones nostras cum hac infinita nostra infra Deum distantia plenaque ab eo dependentia componamus, et quid haec a nobis exigat, consideremus atque exsequamur.

Virtus illa, qua reddimur apti atque inclinamur ad exhibendum Deo, supremo principio et domino omnium, id quod pro ipsius summa excellentia nostraque infinita inferioritate et dependentia illi debemus, *religio* vocatur. Est autem id, quod ex conditione creaturae et summae inferioritatis Deo debemus, *specialis cultus*, quo divinam excellentiam nostramque dependentiam et subjectionem agnoscamus atque volentes manifestemus.

Religio igitur, si naturalem hominem sive cujuslibet rationalis 329 creaturae conditionem spectamus, virtutum omnium est praecipua, si quidem creaturam recte ordinet ad Deum; ceterae virtutes ei ordinem recti in inferioribus relationibus ad alias creaturas et ad se ipsam praescribunt. Verum in supernaturali ordine religio a virtutibus theologis, maxime a caritate superatur. Neque tamen putandum est, in hoc supernaturali ordine religionis virtutem manere in naturali sua conditione. Nam praeter naturalem religionis virtutem *supernaturalis* existit, cujus habitus in justificatione simul cum aliis virtutibus homini a Deo infunditur: quod commune est religioni cum omnibus reliquis virtutibus moralibus. Quid autem discriminis sit inter naturalem et supernaturalem virtutem ejusdem nominis actum, quum fusius postea de virtutibus moralibus agentes dicturi simus, hoc loco breviter sic declarari potest, ut dicatur, virtutem naturalem suum motivum mensuramque ex ratione humana sumere, supernaturalem accipere ipsum suum motivum suamque normam ex fide. V. S. Thom. I. II. q. 63 a. 4.

Verum haec in antecessum dicta sufficiant. Plenius jam agendum est distinctis capitibus 1. de natura religionis atque intrinsicis ejus actibus; 2. de actibus, qui extrinsecus religioni essentialiter et principaliter subjiciuntur sive obligatione sive prohibitionem; 3. de iis actibus